

HET COMMUNISTISCH MANIFEST

KARL MARX
&
FRIEDRICH ENGELS

Het Manifest van de Communistische Partij
door Karl Marx en Friedrich Engels

Voorwoord – door Tomas Krampberg

Het Europa waarin in 1848 het *Manifest van de Communistische Partij* verschijnt, is een werelddeel dat wordt meegesleurd in een diepgaande beweging van transformatie. Sinds het einde van de achttiende eeuw hebben een reeks economische, politieke en sociale krachten de oude orde onherroepelijk veranderd. De plattelandsgebieden lopen leeg, de steden groeien, machines vervangen handmatige ambachten, en de vroegere corporatieve hiërarchieën lossen op onder de druk van nieuwe activiteiten. Deze beweging is niet uniform: soms snel, soms aarzelend, soms bruut. Maar overal dwingt zij een herorganisatie van menselijke verhoudingen af en doet zij nieuwe, ongeken­de vragen ontstaan. Dit beweeglijke, instabiele en onzekere terrein vormt de matrix waarin Marx en Engels hun observaties uitwerken en een tekst schrijven waarvan de analytische reikwijdte ruim uitstijgt boven de onmiddellijke bedoeling ervan.

Het zich vormende industriële Europa wordt doorkruist door een opvallend contrast. Aan de ene pool vinden we een bourgeoisie die zich doet gelden als de dominante klasse van de nieuwe economieën: ondernemers, fabrikanten, financiers, ingenieurs, handelaars, juristen. De groei van

banken, de ontwikkeling van spoorlijnen, de rationalisering van productieprocessen en de kapitaalaccumulatie verlenen deze klasse een ongekende betekenis, die die van de kooplieden of welgestelde ambachtslieden uit eerdere eeuwen ver overtreft. Aan de andere pool verschijnt een nieuwe bevolking, massaal geconcentreerd in de stedelijke centra, levend voornamelijk van de verkoop van haar arbeidskracht en blootgesteld aan de fluctuaties van de industrie: het industriële proletariaat. Deze polarisatie vormt een belangrijke nieuwigheid in de Europese geschiedenis. Zij gaat gepaard met een geleidelijke fragmentatie van de oude sociale orden en met het verval van structuren die het continent eeuwenlang hadden georganiseerd.

De concentratie van arbeiders in de steden is een van de meest zichtbare en meest besproken fenomenen van die tijd. In Londen, Parijs, Berlijn, Wenen of Manchester hopen hele families zich op in krappe, slecht geventileerde en vaak ongezonde woningen in de volkswijken. Sociale hervormers, artsen, stedenbouwkundigen en zelfs sommige industriëlen maken zich zorgen over de gezondheidkundige en morele gevolgen van deze snelle samenklontering. Talrijke getuigenissen — regeringsrapporten, particuliere enquêtes, krantenartikelen, literaire werken — beschrijven

een moeilijk dagelijks leven, gekenmerkt door baanonzekerheid, lage en wisselvallige lonen, kwetsbare huisvesting, veelvoorkomende ziekten en arbeidsongevallen. Engels, die de Engelse situatie van dichtbij observeert, schetst een nauwkeurig en gedocumenteerd beeld dat diepe indruk maakt op tijdgenoten die gevoelig zijn voor de sociale kwestie.

Maar deze economische veranderingen zijn niet los te koppelen van politieke spanningen. Het Europa van de vroege negentiende eeuw wordt gekenmerkt door een voortdurende confrontatie tussen liberale aspiraties, monarchale restauraties, nationale bewegingen en sociale eisen. De revoluties van 1789, 1830 en 1848 vormen markeringen in deze lange reeks conflicten waarin de bevolking, soms uitgeput, soms enthousiast, slingert tussen hoop en ontgoocheling. De grenzen zijn instabiel, de regimes fragiel, de grondwetten worden binnen enkele jaren herzien of afgeschaft. In de Duitse staten bestaat er nog geen politieke eenheid; in Italië staat het proces dat tot eenwording zal leiden nog in de kinderschoenen; in Frankrijk probeert de constitutionele monarchie tevergeefs traditie en moderniteit met elkaar te verzoenen; in Oostenrijk eisen de volkeren die onder het rijk leven nieuwe rechten.

In deze voortdurende onrust is de intellectuele activiteit intens. Duitsland brengt een van de meest ambitieuze filosofieën van Europa voort, beïnvloed door Kant, Fichte, Schelling en vooral Hegel. In Engeland ontwikkelt de politieke economie zich tot een volwaardige discipline, gestructureerd door het werk van Smith, Ricardo en Mill. In Frankrijk nemen de reflecties over de industriële samenleving, het pauperisme en solidariteit toe: Saint-Simon en zijn volgelingen denken na over nieuwe maatschappelijke vormen, Fourier stelt originele communautaire modellen voor, en meer reformistische stromingen vragen zich af hoe vrijheid, vooruitgang en rechtvaardigheid met elkaar kunnen worden verzoend.

Marx en Engels dompelen zich onder in deze intellectuele bedrijvigheid, maar gaan er ook bovenuit door de filosofische, economische en sociale evoluties met elkaar in verband te brengen. Marx, gevormd in het veeleisende klimaat van de Universiteit van Berlijn, neemt uit de Duitse filosofie een dynamische opvatting van de geschiedenis mee, maar buigt die radicaal weg van idealistische speculaties door haar te wortelen in de materiële voorwaarden van het bestaan. Engels, een nauwkeurig waarnemer van het industriële leven in Engeland, draagt aan deze reflectie een scherp inzicht bij in de economische realiteit, de

bedrijfsstructuren, de productietendensen en de arbeidersbewegingen. Samen proberen zij de diepere logica van de lopende veranderingen te begrijpen, niet in termen van ideeën, modellen of abstracte programma's, maar in termen van concrete verhoudingen tussen sociale categorieën.

De redactie van de tekst die het *Manifest van de Communistische Partij* zal worden, beantwoordt niet louter aan intellectuele nieuwsgierigheid. In 1847 wil de Bond der Communisten, een vereniging die voornamelijk bestaat uit Duitse arbeiders in ballingschap, zijn posities verduidelijken. Engels schrijft een eerste versie, maar Marx herschrijft die in een meer beknopte, scherpere en meer literaire vorm. De keuze voor deze stijl is geen toeval:

Politieke manifesten uit de negentiende eeuw moeten de aandacht trekken, een wereldvisie overbrengen en de verbeelding aanspreken. Dit manifest slaagt daarin door een krachtige, ritmische schrijfstijl, gestructureerd door grote stellingen die de urgentie en spanning van die tijd weerspiegelen.

Wanneer de tekst in februari 1848 verschijnt, wordt hij echter overschaduwd door de historische gebeurtenissen. Binnen enkele weken staat Europa in brand: Parijs maakt een einde aan de Julimonarchie, Wenen en Berlijn komen in beroering, Milaan en Venetië proberen zich van de

Oostenrijkse overheersing te bevrijden. Regeringen onderdrukken, geven toe, heronderhandelen of storten in. De bevolkingen komen in beweging, raken verdeeld, hopen of vrezen. Marx en Engels zelf worden meegesleurd in deze omwentelingen:

Kranten worden gesloten, zij worden uitgewezen, gedwongen te verhuizen, of nemen deel aan de revolutionaire bewegingen. Deze context verhindert de verspreiding van het manifest, dat pas vele decennia later werkelijk aan betekenis wint, wanneer de sociale, economische en politieke debatten intensiveren in een Europa dat volop moderniseert.

De waarde van deze tekst ligt niet in een of andere vorm van vooruitziendheid, maar in zijn vermogen de fundamentele tendensen van een door de industriële groei gedomineerd tijdperk te vatten. Marx en Engels doorzien met grote scherpste de structurerende kracht van de economie in de sociale organisatie, de snelle transformatie van arbeidsvoorwaarden, de rol van technische innovaties en de terugkerende crises die de productieve activiteit kenmerken. Zij zien ook het ontstaan van nieuwe menselijke collectieven, gevormd niet door traditie of statuut, maar door positie binnen de economische structuur. Het Manifest weerspiegelt deze nieuwe manier van

denken over samenlevingen: niet als statische systemen, maar als gehelen die worden doorkruist door conflicten, tegenstellingen en voortdurende evoluties.

Dit werk vandaag lezen betekent zich opnieuw situeren in het Europa van het midden van de negentiende eeuw, met zijn spanningen, zijn hoop, zijn bezorgdheden. Het betekent terugkeren naar een moment waarop de geïndustrialiseerde samenlevingen nog naar evenwicht zochten, waarin instellingen onder druk werden gezet door nieuwe krachten en sociale categorieën zich hertekenden onder invloed van economische veranderingen. Het gaat er niet om de blik van de auteurs over te nemen, noch om er hedendaagse politieke lessen uit te trekken, maar om te begrijpen wat aanleiding gaf tot deze tekst, wat hij vertelt over de tijd die hem heeft voortgebracht en wat hij onthult over de intellectuele vragen van zijn tijd. Door de context van zijn ontstaan te herstellen, herontdekken we het Manifest als een essentieel document om de intrede van Europa in het industriële tijdperk te begrijpen, maar ook als een waardevolle getuigenis van de manier waarop negentiende-eeuwse denkers probeerden de diepe krachten te interpreteren die de moderne wereld vormgaven.

